

Spanjaarden hebben familie, geen thuis

Spaanse literatuur

Pío Baroja was een ongeleid projectiel en een misantroop. 'Spanje is vandaag de dag het ideale land voor slapjanussen en mislukkingen.'

Pío Baroja (1872-1956) was een mopperkont eerste klas. Net als zijn tijdgenoot Miguel de Unamuno kwam zijn schrijverscarrière in een stroomversnelling door het rampjaar 1898. Spanje verloor toen na een verpletterende nederlaag tegen de Amerikanen de laatste restjes van zijn koloniale rijk: Cuba, Puerto Rico en de Filipijnen.

Pessimisme overheerste: ooit was Spanje het grootste en machtigste rijk van de wereld geweest, nu was het gedegradeerd tot een tweederangs land. Maar had Unamuno nog de puf om op de bres te staan voor 'eeuwige Spaanse waarden' zoals het van Don Quichot geërfde idealisme, voor Baroja had Spanje maar één tint: zwart.

Op de eerste pagina van *De dolende dame* is het meteen raak. In Spanje, zo schrijft Baroja, 'is het heel moeilijk om kind te zijn', want 'het leven verwelkt snel, als het al niet verlept ontluikt door erfelijke belasting.' En op dezelfde pagina: 'Spanje is vandaag de dag het ideale land voor slapjanussen, nabobs en mislukkingen (...).' Ook voor dokter Aracil heeft hij nauwelijks een goed woord over. Deze man oreert en discussieert dat het een aard heeft met maar één doel: indruk maken op zijn omgeving.

Zijn ijdelheid komt hem duur te staan. Een van zijn zogenaamde bewonderaars, een Catalaanse anarchist, pleegt in de lente van 1906 in Madrid een aanslag op koning Alfons XIII en diens gemalin. Hij dwingt Aracil hem onderdak te verlenen. Om uit de handen van de politie te blijven vlucht de dokter samen met zijn dochter María naar Portugal.

Zodra de twee Madrid hebben verlaten, verandert Baroja zijn mopperstrategie. In het Madrileense deel knorde hij aan één stuk door op Spanje, maar in de uitvoerige beschrijving van de lange tocht door het arme platteland laat hij vooral zien wat er volgens hem niet deugt in Spanje.

Aanslag op Alfons XIII. Foto akg-images

En dat is niet weinig. Prehistorische wegen waar je je leven niet zeker bent, troosteloze armoede, deprimerende achterlijkheid, stinkende herbergen: het is alsof Spanje aan het begin van de twintigste eeuw nog in de Middeleeuwen leefde.

Lichtpuntje is María, de dochter van de dokter. Zij is oprecht, nieuwsgierig, kritisch, dapper en soeverein. Zij deugt, kortom, en is bovendien nog knap om te zien ook. Alle reden dus om vol verwachting te beginnen aan *Stad in de mist*, het vervolg van *De dolende dame*. Vader en dochter, nog altijd voortvluchtig, nemen de wijk naar Londen. Daar ontpopt vader zich tot een hopeloze, potverterende nietsnut, die ten slotte met een rijke dame naar Argentinië vertrekt. María blijft teleurgesteld achter in de Britse hoofdstad. Maar in plaats van bij de pakken te gaan neerzitten, zoekt ze naarstig naar werk en naar stabiliteit in haar privéleven.

Dat lukt. Ze sluit een innige vriendschap met een Russische alleenstaande moeder, bouwt een netwerk van buitenlandse vrienden en kennissen op en vindt een baan op een bank. Maar vreemd genoeg schildert Baroja haar tegen het einde van de roman plotsklaps af als een onvolledige vrouw. De verklaring die hij geeft, is minstens zo verrassend: María is niet echt vrij, want wie vrij wil zijn moet immoreel zijn. Er rest haar daarom maar één mogelijkheid: trouwen en zich onderwerpen aan een man. En verdomd: een paar bladzijden verder op laat Baroja dit nog gebeuren ook

bij de vrouw die hij in de honderden pagina's die hieraan voorafgingen voor het voetlicht had gebracht als eigenzinnig en geëmancipeerd.

Dit soort overgangen is geen uitzondering in Baroja's werk. Dat hij een natuurtaent van formaat was, bewijzen aforistische juweeltjes als 'In Spanje hebben de meeste mensen familie maar geen thuis'. Maar stijlvast was hij allerminst. Daarvan getuigt het grote verschil tussen *De dolende dame* en *Stad in de mist*. Deze laatste roman is een aaneenschakeling van inkijkjes in het Londen van het begin van de twintigste eeuw die nauwelijks het niveau van een met dickensiaanse misère aangelengde reisgids overstijgen. Ze vormen een schril contrast met de even grimmige als indringende zoeklichten die Baroja in *De dolende dame* op Spanje richt.

Baroja was een ongeleid projectiel. Niet alleen zijn stijl maar ook zijn opvattingen vormen een vat vol tegenstrijdigheden. Zo zag de anarchistische tober die hij zelf was er geen been in om genadeloos uit te halen naar de anarchistische personages die hij in deze twee romans opvoert en karakteriseert hij een aantal Joodse personages zonder blikken of blozen op weinig flatteuze wijze.

Baroja's geprikkelde houding ten aanzien van Joden is een van de vele pijnpunten in zijn werk die Frans Oosterholt onder de loep neemt in de even uitvoerige als zorgvuldige woorden die hij toevoegde aan zijn levendige vertalingen van *De dolende dame* en *Stad in de mist*. Oosterholt heeft lovenswaardig veel werk verricht om deze superieure Spaanse knorrepot na ruim een halve eeuw afwezigheid indelijk weer een plaats te geven in ons land.

Maarten Steenmeijer

★★★★☆

Pío Baroja: De dolende dame.

Uit het Spaans vertaald door Frans Oosterholt.
Menken Kasander & Wigman; 215 pagina's; € 22,50.
ISBN 978 90 7462 282 0.

★★★★☆

Pío Baroja: Stad in de mist.

Uit het Spaans vertaald door Frans Oosterholt.
Menken Kasander & Wigman; 267 pagina's; € 24,50.
ISBN 978 90 7462 283 7.